

۲۰۵۵ ۱۳۸

دین های عصر اشکانی

دین های عصر اشکانی

مؤلف:

آفرین زنگنه

جمهوری اسلامی ایران

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

سَنجَشِش

انتشارات

سرشناسه	رنگنه، آفرین، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام بدیدآور	دین‌های عصر اشکانی [کتاب] مؤلف آفرین رنگنه.
مشخصات نشر	تهران: انتشارات راه دکتري، سنجش و دانش، ۱۳۹۸.
مشخصات فیزیکی	۱۵۵ ص.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۲۴۱-۱۳۶-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	ف
یادداشت	کتابنامه: ص. ۱۴۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	ایران -- دین -- تاریخ -- اشکانیان، ۲۴۹ ق. م. - ۲۲۶ م.
موضوع	A. D ۲۲۶ B. C. - ۲۴۹ Iran -- Religion -- History -- Parthians
موضوع	ایران -- دین -- تاریخ -- پیش از اسلام
موضوع	Iran -- Religion -- To ۶۴۰
رده بندی کنگره	۲۲۷۰ BL
رده بندی دیویی	۱۵۵/۲۹۹
شماره کتابشناسی ملی	۵۷۴۴۳۰۴

عنوان: دین‌های عصر اشکانی

مؤلف: آفرین رنگنه

ناشر: انتشارات سنجش و دانش

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

صفحه آرایي: مهدیه مخبري

طراح جلد: مهتاب دوستی

ناظر: نسرين خانی

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

«کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است»

بها: ۲۵۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

مقدمه	۸
ساخت نهاد و بررسی منابع	۶
تف: روایات قدیم	۶
منابع:	۶
۲. عماد السلطنه:	۷
تحقیقات جدید:	۸
۱. رومن گیشمن:	۸
۲. یوزف ونسکی:	۸
۳. کارلوس شیپمان:	۹
۴. آلفرد فن گوتشمید:	۹
۵. دیاکونوف:	۹
آریخارد نلسون فرای:	۹
۷. ماکو کالج:	۱۲
فصل اول	۱۳
گاهی به تاریخ سیاسی شکائیان	۱۳
بازت ها و بارتیان در تاریخ	۱۴
به قدرت رسیدن شکائیان	۱۶
ضعف و انحطاط دولت شکائی	۲۱
فصل دوم	۲۴
تس رشتنی به وزیرکار شکائیان	۲۴
زندگانی رشتنی	۲۵
زمان ظهور رشتنی	۲۶
نقار بیماری رشتنی	۲۸

۳۰	آموزه های دین زرتشتی :
۳۰	اهورا مزدا و انگره مینو
۳۲	امشاسپندان :
۳۴	ایزدان :
۳۴	دیوان :
۳۵	اصلاح مراسم قربانی و منع نوشیدن هوم:
۳۶	آفرینش و سه دوران:
۳۶	فرجام شناسی و تئوری مس از اعمال
۳۷	خدای بزرگ اهورا مزدا :
۳۹	اهورا مزدا در اوستا
۴۰	اهورا مزدا در کتیبه های پارسی کهن :
۴۱	اهورا مزدا در زمان اشکانیان:
۴۱	۱. حوزه ی آسیای صغیر
۴۲	۲. حوزه ی آسیای مرکزی و شرق
۴۲	۳. ایالت فارس
۴۳	۴. پادشاهی اشکانی ارمنستان
۴۴	فصل سوم
۴۴	مهرپرستی در عصر شکانیا
۴۵	واژه شناسی مهر و میترا
۴۷	میترا :
۴۹	مهر در اوستا
۵۰	مهر در دوره هخامنشی
۵۲	مهر در عهد اشکانیان
۵۴	ورود مهرپرستی به روم
۵۷	عوامل پیدایش و گسترش آیین های مهری در امپراتوری روم

۶۰	فصل چهارم
۶۰	پرستش آناهیتا به روزگار اشکانیان
۶۱	پرستش آناهیتا
۶۱	آب ؛ عنصر آغازین آفرینش
۶۱	آب در پرستشگاههای ایرانی
۶۲	آناهیتا ؛ ایزد بانوی آب های روان یا (خدای آب های روان)؛
۶۴	پرستش آناهیتا به روزگار هخامنشی
۶۶	آناهیتا در عصر اشکانیان
۶۶	۱-حوزه ی آسپای صغیر ؛
۶۹	۲. ارمنستان
۷۱	ایران غربی و مرکزی
۷۸	فصل پنجم
۷۸	وای و زروان
۷۹	وای ؛ ایزد بزرگ هند و ایرانی
۷۹	وای در اوستا و متون پهلوی
۸۱	صورت و وجه دوگانه، وای
۸۴	تشابهات وای و زروان
۸۵	۱-وای و زروان ؛ اصل آغازین آفرینش
۸۵	۲- وای و زروان ؛ دادگرتین ایزدان
۸۵	۳. وای و زروان ؛ پیام آوران مرگ
۸۶	۴- همسانی وای ، فضا ، سپهر ، فلک ، بخت و زروان
۸۷	آیین زروانی در ایران کهن و عهد اشکانی
۸۹	مهر میانجی و قربانی از برای اهریمن
۹۲	ورثه در عهد اشکانی
۹۴	آزادی دینی اشکانیان

۹۶	فصل ششم
۹۶	آیین های تدفین در دوران اشکانیان
۹۷	تدفین در تابوت های سفالی و سنگی
۹۷	کنگاور
۹۸	بولیحه
۹۹	چشمه سار تخت جمشید
۱۰۰	سنگ شیر همدان
۱۰۲	قبرستان حومه شیر
۱۰۲	الحضر
۱۰۲	شهر صنعتگران در سوش
۱۰۳	سلوکیه
۱۰۳	تدفین خمیره ای در دوران اشکانیان
۱۰۴	منطقه گرمی در آذربایجان
۱۰۴	تپه ی خرمن امستان علیا (قریه شیخلر)
۱۰۵	تپه ی آیری زمین «تپه ی نخود»
۱۰۵	تپه پیه درق و تپه حاتم درق
۱۰۵	تدفین در سرداب «روش تدفین - اصول اندیشه ها»
۱۰۷	گور معد
۱۰۸	انواع دیگر تدفین
۱۰۸	تدفین چاهی
۱۰۸	قبور گودالی
۱۰۸	اشیاء تدفینی اشکانیان
۱۰۸	سکه ها
۱۰۹	سفال ها
۱۱۰	لوازم آرایشی

۱۱۰	سلاح ها :
۱۱۰	اشیاء شیشه ای :
۱۱۰	دوک های پشم ریس :
۱۱۰	جام یا ساغر :
۱۱۱	سبد چوبی :
۱۱۱	حصیر و بوریا :
۱۱۳	در مجموع در باب تدفین اشکانیان می توان گفت که :
۱۱۵	فصل هشتم
۱۱۵	آتش و آتشکده ها در دوره اشکانیان
۱۱۶	آتش
۱۱۸	آتش در میان هند و اروپائیان:
۱۲۰	آتشکده های اشکانیان
۱۲۸	فصل هشتم
۱۲۸	دیگر ادیان عصر اشکانیان
۱۲۹	یهودیان از (۱۷۱ ق.م تا سال اول میلادی)
۱۳۳	یهودیان از سال اول میلادی تا سقوط اشکانیان
۱۳۶	یهود و سیاست مذهبی اشکانیان
۱۳۹	اوضاع سیاسی ایران و روم مقارن ورود مسیحیت به ایران
۱۴۴	مسیحیت در عهد اشکانیان
۱۴۵	آیین بودا به روزگار اشکانیان
۱۴۹	منابع

مقدمه :

دین یکی از ابعاد شکل دهنده ی تفکر انسان و مهم ترین بعد فرهنگ او است، از آنجا که دین هیچ ملتی را نمی توان جدای از ساختار تاریخی آن شناخت، به اطلاعاتی در زمینه تحولات فرهنگی گوناگون در سرزمین ایران نیازمند هستیم. در این راستا دو گونه پژوهش باید انجام گیرد :

ابتدا گزارش تاریخی ارائه گردد و سپس این گزارش ها را مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. همان طوری که از نام این رساله بر می آید، بررسی دین های عصر اشکانی است و اینجانب نیز با رویکردی تاریخی به بین دوره ی اشکانی پرداخته و تصویری کلی از دین های عصر اشکانی ارائه کرده ام.

زرتشتی گری، مهر پرستی، آناهیتا پرستی، زروانی گری، مسیحیت، یهودیت و بودائیگری از مهم ترین ادیان عصر اشکانی می باشند. در عهد اشکانی به دلیل تسامح مذهبی دینی واحد و رسمی وجود نداشت و پیروان ادیان مختلف می توانستند آزادانه دین خود را تبلیغ کنند. اما هنوز نکات تاریک و مبهمی در باب دین های عصر اشکانی وجود دارد که می بایست روشن گردد. آنچه که ما در این مجموعه به دنبال آن هستیم، بررسی و یافتن پاسخ مناسب برای پرسش هایی است که در ذیل و به شرح زیر مطرح می شود :

- ۱- آیا در دوره ی اشکانی تساهل و تسامح مذهبی وجود داشت است؟
 - ۲- آیا مذهب زرتشتی توسط شاهان اشکانی تقویت می شده است؟
 - ۳- سیاست مذهبی پادشاهان اشکانی چگونه بوده است؟
 - ۴- مذهب در دوره ی اشکانی چه نقشی در جامعه ی ایران ایفا کرده است؟
- در برابر سوالات فرضیه هایی به شرح زیر مطرح می شود :

۱. شاهان اشکانی به دلیل تساهل و تسامح نسبت به ادیان خارجی، دینی را بر دین دیگر ترجیح نمی دادند و مردم را در انتخاب آیین خود آزاد گذاشته بودند.

۲. در بسیاری موارد شاهد توجه شاهان اشکانی به مذهب زرتشتی هستیم.

۳. سیاست پادشاهان اشکانی نسبت به ادیان دوران خودشان سیاست تسامح و تساهل بوده است.

۴. با توجه به مذهبی بودن مردم ایران، دین در دوره ی مورد نظر نقش اساسی ایفا کرده است.

در پایان لازم می دانم از راهنمایی های استادان گرانقدر، دکتر موحد، دکتر خدایی، دکتر مهدی پور در باب نوشتن این مجموعه تشکر و قدر دانی کنم.

مجموعه حاضر در هشت فصل و به شرح زیر تدوین شده است.

فصل یکم: نگاهی کلیتاً به تاریخ سیاسی اشکانیان

فصل دوم: آیین زرتشتی در عصر اشکانیان

فصل سوم: کیش مهر پرستی به روزگار اشکانیان

فصل چهارم: پرستش آناهیتا در عهد اشکانیان

فصل پنجم: آیین زروانی در دوره ی اشکانیان

فصل ششم: آیین های تدفین در دوران اشکانیان

فصل هفتم: آتش و آتشکده های دوران اشکانیان

فصل هشتم: دیگر ادیان عصر اشکانیان

اشکانیان پیرو آیین مشخصی نبودند، به جز عده ای معدودی از شاهان اشکانی مانند بلاش اول که درترویج و پرورش دین زرتشت و نوشته های مربوط به آن بی دریغ کوشید. دیگر شاهان این سلسله دین مشخص و روشنی نداشتند. پرستش خورشید، ستایش اهورا مزدا و مهر و آناهیتا در میان اشکانیان معمول بوده است.

پادشاهان پارت، زرتشتی واقعی نبودند همانطور که توده‌ی مردم ایران هم آیین زرتشت را پیروی نمی‌کردند. وجود مذهب زرتشت و همچنین کاهن‌های مغ‌دلیل بر وجود مذهب زرتشتی به عنوان یک آیین رسمی دولتی نیست. می‌توان چنین حدس زد که در ابتدا، چند تعلیم مذهبی وجود داشته که منبع آن زرتشت بوده و در آسیای صغیر و ارمنستان صورت‌های مختلفی داشته است. در خود ایران هم مذهب زروان شیوع داشته که می‌گوید اهورا مزدا و اهریمن آغاز نیکی و بدی است و این دو برادران متساوی القوه‌ای هستند از پسران خدای اولیه پدر «زبان نامتناهی» به نام زروان.^۱

اغماض اشکانیان مخصوصاً در روابط آنان با قوم یهود آشکار است. یهودیان شاهان ایرانی را مدافعان حقیقی دین خود می‌دانستند. چون از طرف سلوکیان و رومیان مورد ظلم و ستم قرار می‌گرفتند باور داشتند که ایران همواره نسبت به آنان خیرخواه بوده تنها قدرتی است که ممکن است ایشان را از یوغ خارجی‌ها نجات بخشد. مانند زمان هخامنشیان.^۲

در دوره‌ی اشکانی علاوه بر دین زرتشتی، مهرپرستی، آناهیتا پرستی، زروان پرستی، مسیحیت، یهودیت و بودایی‌گری وجود داشته است.

هنگام بررسی دین‌های دوران اشکانیان، به پرسش‌های زیر می‌خوریم که پاسخ به آنها لازم و ضروری به نظر می‌رسد. به این پرسش‌ها در هنگام نگارش مجموعه پاسخ داده ایم.

۱. دیاکونوف، میخائیل، تاریخ ایران باستان، ترجمه: روحی ارباب، شرکت انتشارات علمی فرهنگی، تهران، ۱۳۸۲، ص

۲. جوادی علامرضا، مدیریت در ایران باستان، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۸۰، ص ۲۸۶